

Клименко Н.П. (Київ)

**З ДОСВІДУ ПЕДАГОГІЧНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ІВАНА КРИП'ЯКЕВИЧА
В ПОШИРЕННІ ЗНАТЬ
ПРО УКРАЇНУ Й УКРАЇНСТВО**

У статті досліджено педагогічну діяльність І.П. Крип'якевича в 1909-1925 рр. Висвітлюються особливості викладання І.П. Крип'якевичем історії України в українських гімназіях (Рогатинській, філії Академічної гімназії), обставини створення ним програми з історії України. Стверджується, що у своїх учнів І.П. Крип'якевич розвивав глибокий патріотизм, любов до рідного краю, до народу, культури.

В умовах розбудови державності України, коли один із найважливіших обов'язків освітян є плекання національного патріотизму, значення українознавства важко переоцінити. По – перше, завдяки йому ми зможемо подолати синівські почуття своєї меншовартості, відродити ідею самостійності, виховати синівські почуття до батьківської домівки, пісні й мови, до традицій і обрядів. По – друге, виховний потенціал українознавчого матеріалу полягає в його конкретності, наочності і переконливості, стимулює самостійну пошукову роботу, формує вміння робити висновки і здійснювати практичні дії, допомагає визначити місце свого краю в історії України, світовій історії, відчути себе, як писав І. Франко, «живим і свідомим членом свого народу»¹.

Розвиток українознавства немислимий без глибокого вивчення й осмислення досвіду його організації нашими попередниками, відродження кращих його традицій.

Предметом нашої студії є педагогічна діяльність Івана Петровича Крип'якевича у Галичині (1909-1925 рр.). Цей життєвий етап вченого характеризується його роботою в Рогатинській гімназії, філії Академічної гімназії м. Львова; активною діяльністю в Українському педагогічному товаристві та публікаціями в педагогічних журналах. Девізом його учительської роботи стала популяризація історії України, поширення знань про українство. Не випадково початок його підручника «Малої історії України» був таким: «Кожний українець повинен знати історію свого народу. Кожен повинен знати, як жили наші діди й прадіди, за що вони боролися, як добували собі ліпшу долю»². Цим ваговим першим реченням Іван Крип'якевич поставив дуже важливу мету для всіх українців.

Відомий дослідник Любомир Винар зазначав, що «під час польської окупації Галичини Іван Крип'якевич активно включився в розбудову

¹ Франко І. Галицьке краєзнавство // Франко І. Збірання творів у 50 тт. – Т. 46. – Ч. 11. – С. 116.

² І.К. Мала історія України. – Львів, 1921. – 32 с. (Історичні листки, ч. 9).

українського шкільництва»¹, адже початок ХХ ст. характеризується в Галичині важливістю шкільного питання серед національних справ. Створення національної школи стає, за висловом М. Грушевського, „одною з найсильніших запорук національного відродження”². Але реалізувати це завдання було надзвичайно важко.

Шкільництво в Галичині в II пол. ХІХ ст. – на поч. ХХ ст. врегульовувалося австрійськими державними законами, які надавали право нагляду за ним крайовим, повітовим (окружним) і місцевим шкільним радам. Відповідно до закону 26 червня 1867 р. керівництво шкільництвом у Галичині було передано Крайовій шкільній раді, яку було створено 22 червня 1867 р. Складена в своїй більшості з поляків, вона здійснювала методичний плановий похід на знищення української народної школи та гальмування розвитку української середньої школи. Про це свідчить звіт Крайової шкільної ради, у якому зазначено, що «на 1871 р. українських народних шкіл є лише 572, польських 902, а утравкістичних – 787»³. Необхідно зазначити, що Львівська Крайова шкільна рада законом від 1905 р. отримала значно ширшу компетенцію за ту, що її мали інші крайові шкільні ради. Вона мала право встановлювати навчальні основи і шкільні порядки для всіх шкіл, підлеглих раді; обговорювати крайові законопроекти в шкільній справі; призначати шкільних інспекторів і середньошкільних професорів, за винятком професорів торговельних і промислових шкіл; схвалювати підручники для всіх шкіл, підлеглих раді. Склад Львівської Крайової шкільної ради був такий: 14 членів від уряду, 19 урядовців та лише 2 члени, яких вибирали громадяни, – один представляв м. Львів, а другий – м. Краків, причому вони не могли бути учителями, підлеглими Львівській шкільній раді⁴. Фактично Львівська Крайова шкільна рада складалася майже повністю з поляків.

Тож вирішення справи щодо українізації середньої школи в Галичині залежало від самих українців, які використовували різноманітні методи боротьби за створення українських гімназій, у тому числі й парламентську. Однак за ухвалу сейму щодо заснування української гімназії, політичні діячі цілими роками вели важку боротьбу, приносячи великі жертви, йдучи на поступки полякам. Не дивно, що перед Першою світовою війною українці мали лише 6 українських гімназій (у Львові, Перемишлі, Коломиї, Тернополі, Станіславові і філію гімназії у Львові) та паралельні класи при польських гімназіях у Бережанах та Стрию. В той же час поляки мали 39 гімназій і 11 реальних шкіл, а німці – гімназію у Львові⁵.

Коли виявилось, що поширення українських державних шкіл неможливе, українська громадськість взялася до організації власного

¹ *Винар Л.* Іван Крип'якевич [Некролог] // Український історик. – 1967. – Ч. 1-2. – С. 75.

² *Грушевський М.* Що ж далі // Літературно-Науковий вісник. – Львів, 1905. – № 1. – С. 1-5.

³ *Федорович К.* Українські школи в Галичині у світлі законів і практики. – Львів, 1924. – С. 114.

⁴ *Сіропалко С.* Історія освіти в Україні. – К.: Наукова думка, 2001. – С. 530.

⁵ Енциклопедія українознавства. Загальна частина. – К., 1995. – Т. 3. – С. 929.

приватного шкільництва, в основному гімназій і учительських семінарій, менше народних шкіл. Організувати приватне шкільництво взялося Українське педагогічне товариство (до 1912 р. Руське педагогічне товариство) – УПТ, що згодом у 1926 р. прийняло назву «Рідна школа», а від 1910 р. також Крайовий шкільний союз із представників центральних товариств і політичних партій (на чолі з М. Грушевським і І. Кивелюком). Необхідно зазначити, що М. Грушевський вперше підняв у пресі питання про те, щоб організувати приватні українські гімназії, «а не вичікувати здобуття її з ласки галицького сейму, та ще до того з принесенням українцями великих жертв у компенсацію за кожную гімназію, здобуту таким шляхом»¹. Вже у 1908 р. були організовані приватні українські гімназії в Копичинцях і Яворові, а в 1909 р. – у Городенці й Рогатині.

Серед перших приватних гімназій, заснованих українцями, була Рогатинська українська гімназія Українського педагогічного товариства. Саме в ній у 1909 р. розпочинає свій педагогічний шлях Іван Крип'якевич. „Досить несподівано став я учителем гімназії в Рогатині. Це був час, коли звернено особливу увагу на творення інтелігенції, а що державних гімназій було мало, то Українське педагогічне товариство почало засновувати приватні: до мене віднеслась делегація з Рогатина, парох о. Кудрик (старший) і директор Михайло Галущинський, пропонуючи мені посаду в новоутвореній гімназії” – згадував І. Крип'якевич².

Свої спостереження з учительської гімназійної педагогічної практики він узагальнив у двох статтях: «Враження з Рогатинської гімназії (1910)» та «3 життя приватної гімназії (3 нагоди звіту гімназії в Рогатині)» (1912). В них І. Крип'якевич із захопленням описував навчальні кабінети, які відповідали всім санітарним та методичним вимогам: просторі й чисті кабінети, обладнані картами для географії й історії, приладами до геометрії й рисунків, нотами для співу, картинами з української історії, портретами національних діячів. В той же час Іван Петрович зазначав, що «всюди панував зразковий порядок, не відчувалася атмосфера примусу і страху, між вчителями і учнями встановилися щирі і теплі відносини»³.

Директор гімназії, тоді ще молодий Михайло Галущинський, з великим завзяттям і енергією, сповнений запалу, швидко організував та поставив на високий рівень нову гімназію. Вона містилася в одноповерховому будинку серед просторої площі, де був спортивний майданчик, пришкільна ділянка, де працювали учні. Функціонувало 3 класи і 4 паралелі, у яких навчалось 200 учнів. Педагогічний склад налічував 7 учителів. Були створені природознавчий і фізичний кабінети, функціонували 2 бібліотеки для учнів і вчителів⁴.

¹ Грушевський М. Що ж далі // Літературно-Науковий вісник. – Львів, 1905. – № 1. – С. 1-5.

² Крип'якевич І. Спогади (Автобіографія) // Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві / Редкол.: Я. Ісаєвич (відп. ред.) та ін. – Львів, 2001. – С. 103 (Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: Збірник наукових праць, вип. 8).

³ Viator. Враження з Рогатинської гімназії // Діло. – 1910. – Ч. 41-42. – 24-25 лютого.

⁴ Там само.

У гімназії І. Крип'якевич викладав історію, мав 18 год педагогічного навантаження, про що свідчать записи в особовому листі з обліку кадрів Львівської шкільної кураторії¹. Розклад занять був складений так, що він працював 3 дні на тиждень (понеділок, вівторок, середа), оскільки доїжджав зі Львова. Рогатинська гімназія дуже скоро здобула собі заслужену славу, і це не випадково, адже в ній працювали такі відомі своєю науковою і громадською діяльністю викладачі, як І. Крип'якевич, М. Гіряк, А. Лотоцький, Г. Мартинець, А. Борис та ін. Завдяки їм гімназія переймала найкращі національні традиції, що склалися в навчальних закладах краю. Тут утверджується система роботи, метою якої стало виховання національно свідомих українців, готових до практичної реалізації української національної ідеї. Особливо дружні стосунки Івана Крип'якевича склалися з Михайлом Галушинським, з яким він не раз здійснював екскурсії околицями. Організовували вони також прогулянки і для учнів до Чортової Гори під Рогатином, вивчали краєвиди, розповідали про вигляд цих земель у минулому, про ліси, що вкривали землю, про тваринний та рослинний світ, одяг, звичаї, обряди.

Наукова праця, спільні педагогічні погляди, етнографічні зацікавлення об'єднували Івана Крип'якевича з Володимиром Шухевичем, ученим-етнографом, дійсним членом НТШ, дідом Романа Шухевича. Випускник Львівського університету як і І. Крип'якевич, В. Шухевич працював учителем у Львові, був хоронителем музею Дідушицьких (1902-1908), у якому заснував відділ природничих наук та етнографії². Під їх керівництвом були організовані екскурсії учнів до Львова, які відвідали музей Дідушицьких, картинну галерею, Промисловий музей, друкарню, побували на Високому Замку, звідки оглянули Львів, відвідали кінотеатр тощо³. Впровадження екскурсій як форми навчання в Рогатинській гімназії дало можливість урізноманітнити навчальний процес: оживити сюжети історичних оповідань, наблизити їх до сучасності. Використовуючи таку форму активного пізнання як навчальна екскурсія, І. Крип'якевич так популяризував методи самостійної роботи, що стимулювали творчий підхід до вивчення історії.

Навчально-виховний процес у гімназії був на високому рівні, про що свідчать публікації в таких часописах як «Діло», «Наша школа». В них вміщувалися рекомендації щодо використання досвіду Рогатинської гімназії. Саме І. Крип'якевич у своїх статтях в газеті «Діло» звернув увагу на обладнання навчальних кабінетів, комплектування бібліотек, використання сучасних методів і засобів навчання (наприклад, „світляни

¹ Центральний державний історичний архів України у м. Львові (даді – ЦДІА України у м. Львові), ф. 179, оп. 7, спр. 13263, арк. 72.

² Довідник з історії України (А-Я): Посібн. для серед. загальноосвіт. навч. закл. / За гар. ред. І. Підкови, Р. Шуста. – 2-е вид., доопр. і доповн. – К.: Генеза, 2001. – С. 1100.

³ *Серкіз Я.* Іван Крип'якевич і Рогатинська приватна гімназія // Рогатинська земля: історія та сучасність: Матеріали першої наукової конференції. – Львів, 1995. – С. 203.

образи” – діапозитиви тощо), екскурсії учнів з метою вивчення рідного краю, мистецтва, архітектури, відвідування театру тощо¹.

Оцінюючи діяльність гімназії, І. Крип’якевич виділяє такі складові її досвіду:

1. Національне і моральне виховання – цікаві форми відзначення національних свят, у т.ч. 100-річчя народження М.Шашкевича і річниці смерті Т.Г.Шевченка, вшанування своїх меценатів тощо.

2. Організація самоосвіти гімназистів – діяльність „Наукової читальні”, зібрання для читання часописів, користування книжками з учительської бібліотеки учнями, заслуховування й обговорення рефератів, бесіди на різноманітні теми у формі публічних зборів, екскурсії.

3. Залучення учнів до найпростіших форм кооперативного руху – організація ощадних кас, передача учнівських грошей під проценти до „Руської бесіди”; заощаджені гроші учень одержував при закінченні або залишенні гімназії; одноразові збирання грошей, книг для шкільної бібліотеки.

4. Учніське самоврядування – організація „судейських лав”, контроль за відвідуванням занять, вирішення деяких дисциплінарних справ, обрання в кожному класі „судейської лави”².

Крайова шкільна рада знаходила різноманітні причини, щоб затримувати розвиток українського приватного шкільництва: по-перше, відмовляла деяким українським приватним гімназіям у наданні офіційного статусу (права прилюдності); по-друге, в тих місцях, де були українські приватні гімназії, відкривали приватні польські гімназії та відразу надавали їм офіційного статусу; по-третє, почали відкривати утраквістичні класи при польських гімназіях.

Під пильне око Крайової шкільної ради потрапила і Рогатинська гімназія, успіхи якої стали відомі в усій Галичині. Така увага Шкільної ради виявилася в ретельній перевірці навчального закладу. Відвідували уроки, перевіряли шкільну документацію. І. Крип’якевич з цього приводу згадував: „Я вчив історії, багато прикладаючи уваги до історії культури і добув за те похвалу інспектора Майхровича, що візитував гімназію”³. Незважаючи на позитивні результати перевірки, влада докладала чималих зусиль, щоб не дати офіційного статусу українській гімназії. Вона вдалася навіть до того, що підтримала наклеп на І. Крип’якевича про те, що він працював у гімназії тільки під час інспектування навчального закладу. Підтвердженням цього є лист директора гімназії М. Галушинського до І. Крип’якевича, у якому він повідомляє його про «справу» проти гімназії, наголошуючи, що: «Хтось з Рогатина задеконував нашу гімназію в Раді Шкільній Крайовій, що Ви були лише підставлені для обдурення Ради Шкільної Крайової, і що тільки, як інспектор Майхрович, покінчив

¹ *Viator*. Враження з Рогатинської гімназії // Діло. – 1910. – Ч. 41-42. – 24-25 лютого.

² *Сепкіз Я.* Іван Крип’якевич і Рогатинська приватна гімназія // Рогатинська земля: історія та сучасність: Матеріали першої наукової конференції. – Львів, 1995. – С. 204.

³ *Крип’якевич І.* Спогади (Автобіографія) // Іван Крип’якевич у родинній традиції, науці, суспільстві / Редкол.: Я. Ісаєвич (відп. ред.) та ін. – Львів, 2001. – С. 103.

візитацію, Ви виїхали, щоби більше не повернутися. Рада Шкільна хоче ставити перепони в справі признання для нас прилюдності. Подаю Вам до відома. Одночасно маю вислати урядове ствердження до Ради Шкільної Крайової, що воно так не є»¹.

З перших років своєї педагогічної діяльності І. Крип'якевич стає членом та активним діячем Українського педагогічного товариства (УПТ), допомагаючи «Рідній школі». У 1913 р. у серійному видавництві «Письма з Просвіти» опублікував свою статтю «Бібліотека Українського педагогічного товариства», в якій познайомив учителів «Рідної школи» з бібліотечними фондами Галичини.

Для досягнення поставленої мети УПТ мало такі завдання (на підставі статуту): «скликати конференції з відчитаними змісту педагогічного, наукового й у справах «руського шкільництва», предкладати у дотичних властей меморіали і петиції в справі публічного виховання і руських шкіл, а також уділяти властям свої гадки, еслі того зажадають; займатися видавництвом книжок і видавати часопись, обговорюючи справи руських шкіл і виховання; уладжувати прилюдні виклади і відчити»².

І. Крип'якевич неодноразово виступав з лекціями перед учителями на різні педагогічні теми. Він знайомив їх з історією української освіти, особливостями братського руху, зупинявся і на проблемі причин занепаду школи в Україні. В приватному архіві І. Крип'якевича збереглися запрошення УПТ до нього на зустрічі та конференції, чернетки виступів. Так доповідь «Шкільне життя в давні часи», яку І. Крип'якевич виголосив у Львові і Перемишлі перед учителями в 1912 р. знайомила їх з історичним документом «Пересторога». Характеризуючи його, Іван Петрович наголошував на тому, що ще в давні часи автор «Перестороги» вважав школи найвищою культурною зброєю, а в недостатку шкіл бачив причину занепаду Української держави. Таким чином, підкреслював І. Крип'якевич, «давня руська держава упала тому, що не подбала про народну просвіту – а тепер коли хочемо піднести народ з занепаду мусимо взятися до організації шкільництва»³.

З початком педагогічної діяльності І. Крип'якевич розумів важливість педагогічних журналів, які б стали реальним інструментом, методичним посібником для вчителів у навчально-виховному процесі. Тому молодий учений-педагог на сторінках часопису «Наша школа» публікує низку статей, присвячених шкільній тематиці, а почав він з огляду українських педагогічних журналів за 1910 р. Характеризуючи такі журнали як «Каменярь», «Учитель», «Світло», І. Крип'якевич відзначає, що вони стали цікавішими, більше відповідають своїй меті, та наближені до школи, а редакція журналу чимраз ясніше накреслює план і програму⁴. Відзначивши

¹ Родинний архів І. Крип'якевича, папка № 310, лист М. Галущинського до І. Крип'якевича, 1910 р.

² Ясінчук Л. 50 літ Рідної школи. – Львів, 1931. – С. 13.

³ Родинний архів І. Крип'якевича, папка № 191. «Школа в Україні XVI – XVIII ст.».

⁴ Крип'якевич І. Наші педагогічні і учительські журнали і часописи в 1910 р. («Учитель», «Каменярь», «Правпор», «Світло») // Наша школа. – 1911. – Кн. 1 – С. 59.

статтю Д.О. Іванчука «Проблеми націоналізації нашого виховання», Іван Петрович підкреслював, що національне виховання має ґрунтуватися не на досвіді іноземного шкільництва, а на пізнанні культури, характеру, природи, традицій виховання й потреб самого народу. А йти до цього пізнання необхідно дорогою, якою йшли інші народи – дорогою всестороннього аналізу всіх умов життя народу. «Відповідно до вимог нації – підкреслював І. Крип'якевич – треба розглядати кожне педагогічне питання, теорію і практику; необхідно вивчати психофізичну індивідуальність нашого народу, нашої дитини спеціально»¹.

Іван Петрович розумів, що поширення педагогічного досвіду має неабияке значення в освітньому процесі, тому наголошував на публікуванні саме практичних статей. З цього приводу він схвально відзначає статтю А. Аліськевича «Повторювання в школі», де подані методичні рекомендації щодо узагальнення знань, умінь і навичок. І. Крип'якевич наголошує, що «науку треба вести з початку малими, потім чимраз більшими методичними одиницями, так що повторюване зв'язується в природну цілість з новими відомостями; улекшують повторюване також нові комбінації старого матеріалу, письмени вправи і ін.»².

І. Крип'якевич і сам був дописувачем шкільних часописів. Він висвітлював на їх сторінках не тільки різноманітні нагальні питання освітньої галузі, а також вивчав і описував стан освіти в Галичині.

Цікавими та практичними були статті з сучасного шкільництва. Наприклад, «Народна просвіта і Т. Шевченко» (1912), «Про виклади з історії України», «В школі ім. Грінченка», «Школа ім. короля Данила» (1912), «Шкільні традиції Володимира Волинського» (1933), «Дещо із звичаїв у Львівській школі та бурсі» (1934), «350-ліття середньої школи у Львові» (1931) та «У Ново-Яричівській школі» (1945).

І. Крип'якевич досліджував історію галицького шкільництва, починаючи з Львівської братської школи. На сторінках різних видань – «Українська школа», «Рідна школа», «Життя і знання» він друкував цікаві розвідки з цієї тематики: «Про давні наші школи у Львові» (1912), «Львівська братська школа XVI – XVII ст.» (1925), «В старій школі» (1927), «Братська школа у Львові» (1933), «З історії галицького шкільництва XVII – XVIII ст.» (1933), «Початкова школа в давні часи» (1933) тощо, у яких високо оцінив досягнення української педагогіки.

Популяризуючи історію українського шкільництва І. Крип'якевич сподівався, що «є надія, що наше міщанство піде слідами своїх пращів і поверне до життя давні руські школи»³. Розуміючи, що успіх науки і розвиток школи залежить від учителя, І. Крип'якевич у статті «Найстарший устав української школи» публікує для ознайомлення вимоги, висунуті Братством для вчителя. Він писав: «Школа жадає від учителя щоби був розважливий, умів панувати над собою, був лагідний і здержливий, негнівливий, щоби вів життя моральне, не був жадний до гроша і не шукав

¹ Там само. – С. 60.

² Там само.

³ Крип'якевич І. Про давні наші школи у Львові // Діло. – 1912. – 6 червня.

хабаря, щоби не був зависний ані інтригант, щоби умів удержувати повагу свого звання». Підсумовуючи, він підкреслив, що тоді «школа мала на меті не тільки дати знання учням, але і виробити в ученика громадянське почуття. Вчити виконувати обов'язки перед Богом і людьми»¹.

У 1906 р. українці здобули дозвіл на відкриття філії найстарішої Академічної гімназії у Львові. Академічна гімназія, яка була заснована ще у 1784 р., була створена як складова частина Львівського університету (Академії), мала назву «Академічна». Випускники гімназії зараховувалися до університету без вступних іспитів. Мовою викладання до 1849 р. в Академічній гімназії була латинська, згодом – німецька. З 1867 р. у початкових класах, а з 1874 р. у всіх класах викладання велося українською мовою. Високий рівень гімназійної освіти і виховання визначався старанним добром професорсько-викладацького складу. Викладачі обиралися на посади на конкурсній основі. До участі в конкурсі допускалися особи із закінченою вищою освітою (переважно випускники філософського відділення університету). Конкурс оголошувався в «Урядовому щоденнику» і, крім того, розсилався ще окремий список вакантних посад по всіх середніх школах². Учителів приватних середніх шкіл добирав і переміщував Крайовий шкільний союз, а іменували їх професорами.

У 1912 р. І. Крип'якевич був запрошений у філію Академічної гімназії у Львові, де працював до 1925 р. Це особливий період у його житті, адже там він сформувався як блискучий педагог, методист, автор підручників та посібників з історії України. Педагогічний колектив філії складався з досвідчених педагогів високого рівня, яких характеризував рівень знань та загальна ерудиція, широке поле діяльності на ниві суспільно-політичної, громадської, просвітницької, наукової та методичної роботи, свідомість своєї національно-культурної місії.

У філії Академічної гімназії І. Крип'якевич викладав з 1-го по 8-мі класи і мав такі години історії та географії: в 1912/1913 – 21 год; в 1913/1914 – 20 год; 1915/1916 – 18 год; 1916/1917 – 18/20 год; 1917/1918 – 20/24 год³.

Велику увагу в гімназії приділяли іспитам, які проходили вимогливо, тому учні мали добре підготуватися до них. І. Крип'якевич приділяв чимало зусиль, щоб підготувати учнів – випускників. Готував їх, починаючи з першого уроку в VIII класі, обговорював з ними всі питання, тому учні під час іспитів показували блискучі знання. Л. Огаренко, один із випускників Академічної гімназії, згадував уроки Івана Петровича так: «Виклади проф. І. Крип'якевича вражали зорганізованістю, великим патріотизмом і знанням предмета»⁴.

¹ Крип'якевич І. Найстарший устав української школи // Рідна школа. – 1927. – С. 3-4.

² Курляк І. Українська гімназійна освіта у Галичині (1869 – 1918). – Львів, 1997. – С. 29.

³ ЦДА України у м. Львові, ф. 179, оп. 7, спр. 13263, арк. 72.

⁴ Огаренко Л. Спомини з моїх літ у головній гімназії. Ювілейна книга Української Академічної гімназії у Львові. – Філадельфія; Мюнхен, 1978. – С. 461.

Відсутність у середніх навчальних закладах Східної Галичини окремого навчального предмета «Історія України» та відповідних програм спонукали І. Крип'якевича до створення авторських програм, а пізніше підручників та посібників з історії України. В домашньому архіві І. Крип'якевича збереглися чернетки рукописних лекційних планів 1918 – 1919 рр. (Синтетичні нариси до іст[орії] Укр[аїни]), лекційні плани (1923), рукописні тексти і плани (1924), тези і плани «Нарис історії України» (Головні лінії), план Історії України (для вищих клас середніх шкіл гімназій), написаний 11 червня 1919 р. Під IV темою «Слов'яни» написано: «Розпочато підручник від слов'ян»¹. У своїх спогадах І. Крип'якевич наголошував: «У своїх лекціях в середніх школах я звертав особливу увагу на історію і географію України, і мої учні добре ці ділянки знали; з часом зібрав я матеріал до підручників (Оповідання з історії України і Огляд історії України: Репетиторіум)»².

Незвичайна ерудованість І. Крип'якевича, знання свого предмета до найточніших деталей, який подавався ясно і переконливо, викликали захоплення та повагу до нього. Колишній учень Микола Колеса згадував: «Він був прекрасним лектором, прямо заворожував нас і примушував дуже уважно слухати. У своїх учнів професор Крип'якевич розвивав глибокий патріотизм, любов до рідного краю, до народу, культури. Ідейність і працьовитість все стояли на першому місці. Опитував він учнів уважно і спокійно, не переривав і не був схильний сипати двійками. А ми, його учні, старалися все добре засвоювати, добре готуватися, щоб потім не припускатися помилок»³.

Під час Першої світової війни І. Крип'якевич продовжував учителювати у філії львівської Академічної гімназії (за винятком перерви в 1914/1915 н.р.). Війна, безумовно, позначалася на навчанні. Від грудня 1915 р. у гімназистів появився ще один предмет – «наука муштри». У 1916/1917 н.р. Кіш Українських січових стрільців скерував в українські гімназії Львова чотирьох стрільців, які два рази на тиждень вели заняття з окремими групами гімназистів. Цей курс навчання був справді необхідним, адже багато хто з учнів, навіть не закінчивши навчання, йшли на фронт. Однак незважаючи на воєнні обставини, матеріальні нестатки, Академічна гімназія й її філія знову стали осередками українського громадського життя. З весни 1916 р. відновлено традиційні Шевченківські вечори. Гімназисти брали участь у подіях львівського громадського життя: у похороні Івана Франка 31 травня 1916 р., у привітанні митрополита Андрія Шептицького, котрий повернувся у вересні 1917 р. із ув'язнення з Росії.

¹ Родинний архів І. Крип'якевича, папка № 344. (III) Історія України – шкільні підручники, I, 1920; папка № 345 (III) Історія України – шкільні підручники, II, 1920; папка № 348 (VII) Історія України – шкільні підручники, III, 1918-1935.

² *Крип'якевич І.* Спогади (Автобіографія) // Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві / Редкол.: Я. Ісаєвич (відп. ред.) та ін. – Львів, 2001. – С. 107.

³ *Колеса М.* Спогад учня // Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві / Редкол.: Я. Ісаєвич (відп. ред.) та ін. – Львів, 2001. – С. 934.

Відновлювалися учнівські гуртки, що існували перед війною: «Український спортивний кружок», «Пласт», «Відродження»¹.

Головним завданням школи І. Крип'якевич вважав виховання в учнів високих почуттів любові до рідного краю, його безцінних багатств, глибокої пошани до віковичних традицій свого народу. На його думку, мало любити свій край – його ще треба знати. Знання рідного краю не просто збагачує і звеличує людину, воно служить своєрідним містком, що єднає покоління. Пошана до традицій давньої культури та славного минулого стає основою сучасності, й є запорукою майбутнього. У статті „Про вагу місцевої історії” І.П. Крип'якевич зазначає: „Коли ... розсипані останки минулого зберемо, пояснимо їх і навчимо шанувати – історія України не буде чимсь далеким і тільки святочним, а стане живою частиною світогляду й основою національних почувань”².

У зв'язку з цим, він наголошував на необхідності використання краєзнавчого матеріалу в навчально-виховному процесі і практично поклав початок практиці шкільного краєзнавства в Галичині.

Блискучі педагогічні здібності І.П. Крип'якевича, любов до свого предмета, толерантність, палкий патріотизм, спонукали учнів шостого класу філії Академічної гімназії до глибшого вивчення історії України та Львова. У березні 1917 р. було організовано історичний гурток під керівництвом І. Крип'якевича. Програма гуртка на 1917 р. включала різноманітні форми позашкільної роботи: лекції, дискусії, підготовку учнями рефератів, збирання стародруків та монет для українських збірок, екскурсії. Для поглиблення знань з рідної історії, програмою було передбачено ознайомлення з такими темами: «Княжі часи»; «Історія Львова»; «Пам'ятки штуки і старини»³.

Бажанню навчити дітей історії Львова не могли перешкодити навіть воєнні лихоліття. У гуртку було 14 учнів, які, немовби у мирний, спокійний час оглядали пам'ятки львівської архітектури, пограбованих під час російської окупації, дискутували над історією заснування Львова. Всього за півроку, протягом якого діяв гурток (він припинив свою діяльність через мобілізацію учнів-старшокласників, у тому числі й голови гуртка Іллі Барана), відбулося п'ятнадцять його зібрань.

На першому засіданні історичного гуртка І. Крип'якевич познайомив учнів з основною метою, завданням та програмою його роботи. Як свідчать записи одного з членів гуртка, І. Крип'якевич надавав пріоритет вивченню своєї рідної історії⁴. На засіданнях він розповідав гімназістам про Княжу добу історії України (закордонну політику та торгівлю Київської держави), пам'ятки старовини (рукописи, стародруки, гравюри, медалі, монети, печатки тощо) та найбільше про історію Львова, його

¹ Див: Звіти дирекції ц.к. академічної гімназії у Львові, що виходили друком у воєнні роки.

² Крип'якевич І. „Про вагу місцевої історії” // Український голос. – 1927. – № 5. – 30 січня.

³ Звіти дирекції ц.к. академічної гімназії у Львові, за шкільний рік 1916-1917. – Львів, 1917. – С. 35-36.

⁴ Родинний архів І. Крип'якевича, папка № 148. «Історичні гуртки».

культуру, стилі в архітектурі. Серед тем засідань гуртка були такі: «Про початки Львова», «Львів у середніх віках», «Українське міщанство у Львові XVI ст.», «Татарський набіг на Львів 1695 р.», «Львів 1809 р.» тощо¹.

Учні також знайомилися і з Всесвітньою історією. Були розглянуті такі теми: «Французька революція», «Наполеон» тощо. І. Крип'якевич, проводячи заняття, наголошував на тому, що особливе значення при вивченні історії мають інші дисципліни, такі як малювання, іноземні мови, археологія. Іван Крип'якевич писав у той час: «щоби пізнати історію іншого народу мусимо вчити ряд чужих мов бо на нашій мові нема відповідних підручників. Для того повинні ми класти велику вагу на науку чужих мов а се німецької, французької, англійської, італійської та інших. До історії також потрібна наука рисунків. При помочі рисунку можна представити розвиток культури і штуки якогось народу. Рисоване може заступити також фотографія»². Однак найважливіше значення – наголошував І. Крип'якевич – має вивчення місцевої історії, оскільки вона підготовлює учнів до загальної історії. «Коли чоловік добре пізнав давній вигляд і устрій свого міста, легше буде йому зрозуміти про оповідання про Київ; коли бачив який небудь замок. Легше уявить собі, як виглядала давніша війна, татарські напади, козацькі форти і ин.» – писав він³.

Велику увагу надавав І. Крип'якевич екскурсіям, які були ретельно продумані та введені в річний план. Пізнання місцевого матеріалу в поєднанні з історією українського народу, на його думку, мало довести молоді її тісний зв'язок, а знання минулого допоможе розвинути почуття любові до рідного краю і народу, гордість за належність до нього, пошану до його традицій та дати елементарну підготовку до виконання в майбутньому громадянських обов'язків.

Одного разу учні на чолі з І. Крип'якевичем спільно оглянули центр міста – здійснили екскурсію через площу Ринок, Руську, Вірменську, Краківську і Жовківську вулиці. Він наголошував учням, що про історію міста можна дізнатися, навіть не маючи ніякої писаної історії, – матеріал для оповідання дає саме місто, – його вулиці, площі, укріплення, будови та інші історичні пам'ятки. «Вже сама назва вулиці часто містить в собі історичну пам'ятку. Імена, як «Замкова вулиця», «Валова», «Вали», «Підвале», «Підзамче» вказують на давніші фортифікаційні міста; «Старий Ринок» означає, де був найдавніший центр міста; ulиці «Кравецька», «Шевська», «Гончарська» се ремінісценції давнього цехового устрою; «Вірменська», «Руська», «Сербська» свідчать про поділ давнього міста на національні дільниці» – наголошував І. Крип'якевич⁴. Він також звертав увагу учнів на те, що для пізнання історії великого значення має збирання

¹ Звіти дирекції ц.к. академічної гімназії у Львові, за шкільний рік 1916-1917. – Львів, 1917. – С. 35-36

² Родинний архів І. Крип'якевича, папка № 148. «Історичні гуртки».

³ Крип'якевич І. Про виклади з історії України // Письмо з Просвіти. – Львів, 1912. – Ч. 10. – С. 301.

⁴ Там само.

монет, ілюстрацій, старих книжок, портретів, документів. Цій формі роботи надавав І. Крип'якевич важливого значення, оскільки, «коли взяти ті історичні пам'ятки разом, обговорити їх систематично, віднайти в тих дрібницях їх загальне значення, – перед слухачем отвориться новий широкий світ, якого він дотепер не знав»¹.

Підготовка рефератів, опрацювання історичної літератури, виступи з ними учнів, ще один із видів роботи гуртка. Це стало предметом другого засідання, де Іван Петрович давав поради учням щодо форми та змісту реферату, його мету, завдання, етапів його написання, давав рекомендації щодо опрацювання літератури. Він наголошував, що «відчит повинен зачинатися описом границь сеї країни про котру реферується. Далше треба звернути увагу на положення власти і заграничну політику того народу. Треба зважати на культуру, яку описуваний нарід витворив. До культури зачисляємо релігійне життя, шкільництво і штуку». Перший реферат підготував і прочитав учень Трильовський про Ярослава Мудрого². Учасники історичного гуртка готували реферати на історичні теми, список яких був складений та запропонований І. Крип'якевичем. Історичну літературу він щедро роздавав зі своєї бібліотеки для опрацювання її учнями вдома. Так були підготовлені і виголошені такі реферати як: М. Грушевський – «Про Богдана Хмельницького» (читав Турвив); С. Томашівський – «Похід Хмельницького до Галичини» (читав Гупало); М. Костомаров – «Українська історія в життєписах» (читав Григорів); В. Антонович – «Виклади про козацькі часи» (читав Григорів) тощо³.

Багато зусиль доклав І. Крип'якевич до виховання підростаючого покоління. Залюблений в історичну науку, він прищеплював любов до неї і своїм учням, використовуючи весь свій блискучий арсенал методичних прийомів і засобів. Щоб історія була близькою й зрозумілою, він широко використовував читанки, різноманітні оповідання, легенди, сам писав белетризовані історичні твори. Збереглися чернетки поурочних планів І. Крип'якевича, де він фіксував використання необхідної літератури до відповідних тем уроку. Так, до теми «Слов'яни» помічено оповідання «Серед пущі», а до теми «Християнство» – «Стародавні монастирі». Майже до кожної з 32 тем відмічена додаткова література для читання⁴.

Для практичної допомоги учителям І. Крип'якевич розробив курс з історії України в 20 лекціях та методичні рекомендації до них. У методичних порадах зазначалося, що вчитель має ретельно підготуватися до лекції: прочитати поданий зразок лекції, вибрати з рекомендованих підручників і читанок відповідні тексти, підібрати потрібні ілюстрації, карту. Важливе значення приділяв І. Крип'якевич початку уроку, який, на його думку, мав починатися зі вступних питань, на які мають відповісти учні. Наприклад, до першого уроку «Слов'яни» він рекомендує такі вступні запитання: «Де живуть українці? Показати на мапі. Хто є слов'янами? Які

¹ Там само.

² Родинний архів І. Крип'якевича, папка № 148. «Історичні гуртки».

³ Там само.

⁴ Там само, папка № 348 «(VII) Історія України – нариси, лекції. III, 1918-1935».

знаєте слов'янські народи? Де вони живуть, як говорять? Що спільного мають слов'янські народи?»

План уроку має бути коротко записаний на «таблиці», з якої учні переписують його в свої зошити. В методичних порадах приділяв увагу І. Крип'якевич і домашньому завданню, як обов'язковому елементу уроку. «На домашню працю визначити до вивчення уступи з підручника і питання, на які учні мають усно відповісти. Вказати книжки до читання, з котрих можна ближче пізнати часи, про які іде лекція»¹.

І. Крип'якевич у своїх спогадах писав: «Молодь з жаром училася історії і географії України, яку я викладав за давньою моєю програмою»². Однак наступні політичні події щент зруйнували надії щодо української державності, українізації шкіл та й загалом розбудови української освіти.

Незважаючи на відвертий опір українського населення окупаційній владі, 14 березня 1923 р. Рада послів великих держав визнала Східну Галичину частиною Польської Республіки. Першим кроком польської влади на території Галичини була ліквідація тих інституцій, які забезпечували статус Галичини як окремої адміністративної одиниці. Наступ на українство тривав і в політиці повної централізації й колонізації шкільництва. Здійснювалося це різними шляхами – централізацією шкільної адміністрації й усуненням громадських впливів, введенням польської мови викладання й обмеженням української, заміною українських учителів польськими, нарешті, наданням школам польського духу.

У червні 1925 р. було видано розпорядження для директорів усіх типів шкіл з непольською мовою навчання про викладання історії, географії й науки про Польщу виключно польською мовою³. Це розпорядження свідчило про подальше обмеження прав і можливостей української школи в Польщі.

У контексті цих рішень, під пильним спостереженням стала Академічна гімназія та її філія, у якій з 1912 р. до 1925 р. працював учителем історії І. Крип'якевич. На перевірки та випускні екзамени стали приїжджати польські інспектори, які почали звинувачувати гімназію в тому, що вона ігнорує Польську державу. Особливо критикували навчання історії, тому Львівська кураторія почала інтенсивно переводити українських істориків-учителів до польських навчальних закладів: О. Терлецького до VII польської гімназії, І. Брика до IX гімназії, Д. Коренця до III гімназії, І. Крип'якевича до I гімназії, О. Панейка до Тернополя, С. Шаха до Соколя. Хоча в Академічній гімназії до 1929 р. працював єдиним українським істориком М. Кордуба, та коли він переїхав до Варшавського університету в Академічній гімназії не було вже до 1939 р. жодного українського історика. Не залишилося жодного професора історії, хоч то був один із

¹ Там само.

² *Крип'якевич І.* Спогади (Автобіографія) // Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві / Редкол.: Я. Ісаєвич (відп. ред.) та ін. – Львів, 2001. – С. 117.

³ *Dziennik Urzędowy Kuratorjum okręgu szkolnego Lwowskiego R.* 1925. – Lwow, 1925. – S. 312.

найважливіших предметів у вихованні молоді. В українських школах та гімназіях викладання історії почали віддавати в руки надійних для Польської держави учителів¹.

І. Крип'якевич вважав, що чи не найважливішою справою національного відродження є питання української книжки. Воно було настільки пекучим, що І. Крип'якевич не тільки ставив його в першу чергу серед учительських та наукових кіл для розгляду, а й сам активно працював над створенням українського підручника з історії.

Серед аспектів педагогічної діяльності І. Крип'якевича поряд з викладацькою роботою, заняттями з учителями народних шкіл, теоретичними розробками з питань створення національної школи необхідно виділити окремо підготовку підручників та посібників². Новостворені підручники на національній основі і для української школи були вагомим внеском як у методику навчання, виховання багатьох поколінь західноукраїнської молоді, так і в українську історію. Педагог-просвітитель, укладаючи українські підручники, посібники, програми, керувався неабияким досвідом підготовки такої методичної літератури для україномовного навчання.

Педагогічна діяльність І. Крип'якевича допомогла йому побачити потреби тогочасної школи, можливості в опрацюванні історичного матеріалу учнями середньої школи, гімназії, кандидатів на вчителів, та й тих, хто прагнув більше дізнатися про історію своєї Батьківщини. В часописі «Письмо з Просвіти» І. Крип'якевич писав: «Історія має не тільки теоретичне значіння як наука для науки, але й дуже велику практичну вартість, коли поставити їй за ціль пояснювати теперішність. В Західній Європі вже давно зрозуміли се завдання історії і пишуть у відповідний спосіб підручники»³.

Досить вдало історик Я. Дашкевич помітив у великій науковій спадщині вченого «дві лінії творчості – дослідницьку і популяризаторську, які не суперечили, а навпаки доповнювали одна одну»⁴. Безумовно, одним із напрямів популяризаторської роботи були підручники історії різного рівня, розраховані на певні категорії населення. Це й історія для початкових класів гімназії, і для старших класів гімназії, й історія України для народу, для самоосвіти. І, врешті, фундаментальні підручники: «Історія України», «Велика історія України», «Всесвітня історія», «Історія українського війська», «Історія української культури» та ін.

Підсумовуючи, відзначимо, що, незважаючи на важкі часи української бездержавності, І. Крип'якевич активно працює на педагогічній ниві,

¹ Ювілейна книга Української Академічної гімназії у Львові. – Філадельфія; Мюнхен, 1978. – С. 227.

² Дашкевич Я. Іван Крип'якевич – історик України // Крип'якевич І.П. Історія України / Відп. ред. Ф.П. Шевченко, Б.З. Якимович. – Львів: Світ, 1990. – С. 15-20.

³ Крип'якевич І. Виклади з історії України // Письмо з Просвіти. – 1913. – Ч. 9. – С. 260.

⁴ Дашкевич Я. Іван Крип'якевич – історик України // Крип'якевич І.П. Історія України / Відп. ред. Ф.П. Шевченко, Б.З. Якимович. – Львів: Світ, 1990. – С. 5.

докладає неабияких зусиль для розбудови українського шкільництва. Працюючи в українських гімназіях (Рогатинській, філії Академічної гімназії), І. Крип'якевич викладає історію України за своєю програмою, яка пізніше стала основою для майбутніх підручників та посібників. Використовуючи таку форму активного пізнання як навчальна екскурсія, Іван Крип'якевич намагався довести, що історія України не є чимось далеким, вона є живою частиною світогляду й основою національних почуттів.

Як активний член Українського педагогічного товариства, дописувач шкільних часописів, І. Крип'якевич став блискучим популяризатором історії українського шкільництва, а робота з молоддю характеризувала вченого як природженого педагога-наставника, поширювача історичних знань, блискучого лектора. У своїх учнів професор І. Крип'якевич розвивав глибокий патріотизм, любов до рідного краю, до народу, культури.